

Евгений Владимирович Плисов, **Феноменология современного немецкоязычного религиозного дискурса: теолингвистический анализ** (Нижний Новгород: Мининский университет, 2022, 302 стр.)

Приказала **Ружица С. Левушкина**, Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, 11000 Београд, Србија, ruzica.bajic@isj.sanu.ac.rs

 <https://orcid.org/0000-0003-3559-1085>

Ово значајно издање како за теолингвистику, тако и за германистику и сла-вистику, па и општу лингвистику уопште, настало је на основу докторске дисер-тације коју је аутор успешно одбранио на Московском државном универзитету Ломоносов 2018. године. Назив дисертације је *Немецкий религиозный язык в условиях поликонфессиональности: опыт лексикографического и дискурсивного описания*. Аутор је шеф Катедре за теорију и праксу страних језика и лин-гводидактике на Државном универзитету Козме Мињина у Нижњем Новгороду. Дипломирао је немачки језик и књижевност, као и теологију, на Православном друштвено-хуманистичком универзитету Свети Тихон у Москви.

Монографија има: садржај, четири главе, увод (5–8), закључак (252–256) и четири списка на крају. Прва глава посвећена је лингвистичким основама изучавања језика религијске сфере (9–59), у другој су описани религиолекти и конфесиолекти у структури савременог немачког религијског дискурса (60–98); тема треће главе је лексикографска фиксација религиолектне припадности језичких јединица (99–208), а четврте – савремена немачка хришћанска проповед у условима поликонфесионалности (209–251). Поред општег закључка, на крају сваке главе такође постоје кратки закључци. Уз списак литературе, који садржи 550 библиографских јединица, дат је и списак речника и приручника (52 јединице), списак извора језичког материјала (60 јединица) и списак извора илустративног материјала. Последњи је подељен на три списка: католичких, протестантских и православних омилитичких текстова. Сваки од њих садржи по 50 библиографских јединица.

<https://anali.fil.bg.ac.rs>

У првој глави аутор јасно дефинише термин *религијски језик*. У овој монографији под њим се подразумева укупност вербалних средстава која представљају религијско сазнање, религијске односе и религијску праксу. Даље се даје, сматрамо, изузетно драгоцену анализу основних приступа проблемској области *језик и религија*, првенствено (али не и искључиво) у германистици.

Најпре се говори о религијском лексикону као предмету историјске семантике (11–14). Још у другој половини XIX века постојало је неколико праваца истраживања религијске лексике у германистици. Паралелно с тим, изучаван је утицај хришћанства на немачки језик, с циљем потпунијег описа историје немачког језика. Набрајају се значајни прегаоци на овом пољу и њихова главна истраживања и закључци (Мозер, Ланген, Дикман и др.). Методолошки је важно, како расуђује аутор (13), што управо од ових семантичких образложења постојања специјалног религијског језика започиње у правом смислу лингвистичко поимање ове појаве.

У наредном потпоглављу размотрен је религијски лексикон у историји немачког језика као предмет теорије семантичког поља (15–18). У овој теорији, на пример, немачки лингвиста У. Никс препознаје метод уз помоћ којег је могуће описати религијску лексику немачког језика. У томе он није усамљен. Аутор описује укратко и истраживања Герца, Вајсгербера, Трира, Лофинка и других.

Религијски лексикон у Библији и анализа библеизама с позиција структурне семантике – наслов је следеће краће целине у монографији (18–20). Поред немачких научника који се овде помињу, наведена су и нека истраживања руских лингвиста, од којих бисмо навели рад *Религионими у политичком дискурсу* (Л. Л. Лапшина). Даље аутор представља истраживања религијског језика као објекта социологије језика и квантитативне семантике (20–23), као и библијских текстова као предмета генеративне поетике (23–25).

Интересантно је поглавље посвећено говорним чиновима у религијској комуникацији као предмету прагматике (25–28). Још 70-их година XX века немачки лингвиста Грабнер-Хајдер поделио је религијске текстове на основу њихових комуникативних функција на: библијске, догматске, литургијске, молитвене и друге, док је у врсте говорних чинова убројао: проповед, катихетску беседу, духовну беседу, медитацију, литургију, духовну песму, молитву и др. Он је даље поделио библијске текстове на пророчке исказе: упозорења, поруге, савете, преклињања, дивљења, параболе и др. Говорне исказе који садрже мудре изреке поделио је на: поздраве, жеље, благослове, проклетства, пословице, загонетке, параболе и др. У књижевни жанр песама и молитава он убраја: победничку песму, љубавну песму, подругљиву песму, погребну песму, химну, плач, благодарствену песму, прозбене и покајне молитве. Међу новозаветним формама код њега су се нашли: славословља, христолошка химна, вероисповедна формула, исповедање вере. Он је такође истраживао и говорне чинове при обављању Светих тајни, међу којима је посебно издвојио говорне и неговорне радње (у неговорну радњу спада, на пример, обливање

водом човека који се крштава). Њих он сврстава у специфичне институционалне говорне чинове. Теорија говорних чинова, како пише аутор (27), није била инспиративна само за лингвисте, него и за библеисте, религиологе и егзегете. Нека истраживања била су посвећена перформативном карактеру како целих говорних чинова религијске комуникације, тако и библијског текста уопште. У овом поглављу аутор нас упознаје и са истраживањем из 90-их година XX века, о „религиозности“ саме комуникације у зависности од говорних чинова који је сачињавају.

Религијски текстови проучавани су с тачке гледишта херменеутике (28–31), а објекат су и лингвистике текста и теорије говорних чинова (31–34). Сматрамо да је нарочито драгоцено представљање религијског стила као предмета функционалне стилистике (35–39), где је један од ауторових закључака, донетих на основу доброг познавања литературе, да диференцијација функционалних стилова, без обзира на утврђени „школски“ канон, остаје нерешен проблем у савременој стилистици (36).

Два последња потпоглавља у овом делу монографије у коме се даје преглед релевантне литературе, посвећена су когнитивној лингвистици (39–44) и анализи дискурса (44–47), у оквиру којих је такође било истраживања религијског језика и комуникације. У првом од ових поглавља наилазимо на појам *теоконцептологије* који је разрађиван, на пример, у раду В. И. Постовалове: „Религиозные концепты в православном мирозерцании (опыт теолингвистического анализа)“. Драгоцен је и списак који аутор даје на крају овог поглавља о томе шта још треба да се уради који, чини нам се, заслужује да се цитира (у преводу):

На даљу анализу чекају проблеми чувања и предаје религијског искуства уз помоћ језика, питања узајамног дејства антропоцентризма у процесу познања с једне и теоцентризма у интерпретацији резултата анализе религијског језика с друге стране. Осим тога, истраживачи недовољно пажње посвећују истраживању когнитивних механизма у говорном понашању верујућих и атеиста [...], утицају етнокултурне припадности на процес верификације концепата религијске сфере, опису потенцијалне гипкости и динамичности категоријалне организације религијске комуникације, а такође и питањима инклузивности / ексклузивности категорије у теорији динамичке концептуалне семантике („динамичког конструала“).

Што се тиче истраживања у оквирима анализе дискурса, религијски дискурс традиционално се сврстава у институционалне социолингвистичке типове дискурса. Истиче се његов ритуални карактер као једна од водећих дискурсивних особина. В. И. Карасик, на пример, сврстава ритуални дискурс у прагмалингвистички тип, примећујући да ритуализација може бити у различитој мери присутна у различитим врстама дискурса који се деле према социолингвистичкој основи. Аутор наводи цео низ праваца дискурсивних

истраживања, од којих бисмо као интересантну издвојили проблематику религијског дискурса с једне и дискурса о религији с друге стране, о чему је писао Новокрещенных. Примећена је важна тенденција ка деинституционализацији појединих жанрова као компоненанта дискурса, што се првенствено тиче проповеди која није иста у цркви и на телевизији, радију или некој интернет платформи.

Најобимнији део прве главе (47–58) насловљен је: „*Језик и религија*“: између лингвистике и теологије. Аутор овде посвећује пажњу кључним теолошким истраживањима на пољу језика, за које сматра да се ретко узимају у обзир при научној анализи међусобних утицаја језика и религије у лингвистичким истраживањима. По његовом мишљењу, најбитнији теолошки аспекти могу да рашире поглед на проблеме који се истражују, а понекад и да им придају другачију димензију. Између осталог, овде аутор излаже проблеме одређења *сакралног језика* који је код неких аутора синоним термину *религијски језик* (57).

Друга глава монографије започиње опширним и значајним представљањем литературе у којој се разрађују појмови *теолект*, *религиолект* и *конфесиолект* у савременој лингвистици (60–69). Док се прва два термина нису распрострањила у русистици, трећи донекле јесте, те постоји и дефиниција конфесиолекта аутора Павлова: „Конфесиолект је подсистем у оквиру система националног језика који опслужује комуникативне потребе одређене религијске заједнице“. Исти аутор одредио је и основне карактеристике *православног конфесиолекта*, те понудио важну констатацију о томе да су обележја конфесиолекта условљена светоназором (погледом на свет). Немачки истраживач К. Фос користи термин *надјезички конфесиолект*, а као пример за овај варијетет наводи језик Муслимана на Балкану. На крају овог потпоглавља аутор предлаже и табеларно приказује модел немачког религијског дискурса који укључује неколико религиолеката и разне конфесиолекте, као што су етноконфесиолект, геронтоконфесиолект, хроноконфесиолект, конфесиолект с коришћењем језика гестова и др. (65–69).

Посебне целине у другој глави посвећене су религиолектима главних светских религија: хришћанском, исламском, будистичком и јеврејском. У оквиру хришћанског религиолекта, посебно су обрађени католички и протестантски (71–78), као и православни конфесиолект (79–84). Полиморфна организација немачког религијског дискурса представљена је свеобухватно. Скренута је пажња на биконфесионалност, тј. преовладавајућу распрострањеност католичког и протестантског конфесиолекта у Немачкој и немачкојезичној Швајцарској, док је моноконфесионалност истакнута као основна карактеристика аустријског ареала. Постоји низ фактора који утичу на формирање и спецификацију сваког од конфесиолеката, као што су: културни, историјски, етнички, узрасни и др. Степен утицаја ових и других фактора зависи од конкретног религиолекта: док неки религиолекти имају јако изражен теоцентрични карактер, за друге је карактеристично међусобно прожимање теоцентричне и антропоцентричне оријентације, а има и оних који нагињу ка изразитом антропоцентризму (нпр. будистички и неки конфесиолекти хришћанског и јеврејског религиолекта).

У трећем, најобимнијем поглављу, детаљно је обрађена религијска лексика немачког језика: хришћанска (99–164), исламска (164–184), будистичка (184–191) и јеврејска (191–206). За сваку од ових лексичких група анализирано је како је представљена и у којој мери је заступљена у немачкој описној лексикографији. Осим тога, применом корпусне анализе одређена је фреквентност употребе лексичких јединица и, уз помоћ анализе колокација – представљена концептуална мрежа високофреквентних и фреквентних конфесионализама и религиозности. Лексика је ексцерпирана на основу релевантних квалификатора различитог степена детаљизације којих је 18 кад су у питању хришћански религиолекти, док су за лексику других религиолеката употребљени свега један или два квалификатора. Хришћанска лексика, очекивано, преовладава (изнад 95%). Сваки од других религиолеката има мање од 50 маркираних лексичких јединица.

Примећена је повећана фреквенција анализираних лексичких јединица у последњим деценијама, али она није повезана са активнијим религиозним и црквеним животом Немаца и њиховом заинтересованошћу за црквену проблематику, већ са секуларизацијом појава религијске сфере и активним посредним коришћењем религиозности у друштвеном и културном животу. Интересантан је резултат који је аутор добио анализирајући концептуалне мреже добијене на основу лексема које се јављају у колокацијама са религијским: водећа тенденција њихове концептуалне организације јесте религиоцентричност, лишена конфесионалне диференцијације. Анализа је, такође, показала да су римокатолички конфесионализми бројнији и одређенији од протестантских. Најиздиференцираније су исте тематске групе лексема у оба ова конфесиолекта: називи црквених празника, догађаја забележених у црквеном календару, називи представника Цркве и црквених установа. Високофреквентне и фреквентне лексичке јединице једног религиолекта проналазе се у колокацији с аналогним лексичким јединицама другог религиолекта (нпр. *Bibel-Koran-Thora*), што сведочи о тесној лексичко-семантичкој и дистрибутивној вези кључних религиозности.

Четврто поглавље монографије посвећено је савременој хришћанској проповеди на немачком језику, на чијем материјалу је урађено когнитивно-семантичко уобличавање. Овде је аутор користио као материјал омилитичке текстове савремених хришћанских проповедника. Најпре је навео заједничке карактеристике овог корпуса (209–217). У познате омилитичке жанрове убраја проповед, поздравну реч, беседу, поуку, посланицу и др. Аутор наглашава битне карактеристике омилитичких текстова, као што су понављање тематике (тематска истоврсност) и јасна садржајна и стилистичка повезаност. Даље описује корпус који се састоји из проповеди и посланица и објашњава зашто је управо тај материјал изабрао. Анализи проповеди, како сведочи аутор, руски лингвисти посветили су највише пажње до сада, док су се посланицама бавили више немачки лингвисти.

У материјал су ушли текстови из периода 2000–2017. године, пошто анализа има синхронијски карактер. Анализирано је више од 500 проповеди, од којих је за детаљну анализу изабрано њих 150: по 50 православних, римокатоличких и протестантских. Табеларни приказ омогућава да се види тачно и из које године је колико проповеди и(ли) посланица (212), да ли су усмене или писмене (213) и колико је тачно проповеди, а колико посланица и обраћања изговорено на (или посвећено) Божић, а колико на Васкрс (214). Такође су представљени и аутори и обим проповеди према броју речи (216).

У наредним поглављима описују се концептуална поља: римокатоличке (217–226), протестантске (217–237) и православне (237–250) проповеди. Когнитивно обликовање тематских сфера одредило је њихову базичну религиолектну основу која укључује сфере хришћанске теологије, хришћанске антропологије и еклисиологије. Дискурсивна израженост сваке од ових сфера различито се пројављује у трима конфесиолектима: централне зоне католичког и протестантског конфесиолекта формирају се уз помоћ теолошке и антрополошке сфере, док се централна зона православног конфесиолекта конституише захваљујући дискурсивној активности све три тематске сфере. Такође је закључено да је језичка варијативност у тесној вези са традицијом, језиком богослужења и социјално-историјским условима развоја конфесије. Резултати анализе сведоче о међуконфесионалној језичкој и дискурсној варијативности савременог немачкојезичног хришћанског религиолекта, заснованој на интеракцији трансцендентног и иманентног.

На крају бисмо истакли подужи списак предложених даљих праваца истраживања дате теме која аутор сматра перспективним (256), од којих издвајамо: истраживање механизма интеракције религијског и других врста дискурса; поређење језичких средстава концептуализације религијске слике света носитеља разних конфесиолеката и уз узимање у обзир и других жанрова и типова текстова, укључујући аутентичне богослужбене текстове; међујезичка поређења начина и средстава концептуализације истих религијских смислова и формирање текстуалних корпуса религиолеката.

Верујемо да ће како овај потоњи списак, тако и монографија у целини, бити инспиративни за нова теолингвистичка истраживања.